

TR52 BÖLGESİ İLÇELER BAZINDA YOK OLMAYA YÜZ TUTMUŞ ZANAATLAR ARAŞTIRMASI

**Tüm hakları saklıdır. Bu eserin tamamı ya da bir bölümü, 4110 sayılı Yasa ile değişik 5846 sayılı FSEK uyarınca kullanılmadan önce hak sahibinden 52. Maddeye uygun yazılı izin alınmadıkça, hiçbir şekilde ve yöntemle islenmek, çoğaltılmak, çoğaltılmış nüshaları yayılmak, satılmak, kiralanmak, ödünç verilmek, temsil edilmek, sunulmak, telli/telsiz ya da başka teknik, sayısal ve/veya elektronik yöntemlerle iletilmek suretiyle kullanılamaz.*

***Bu raporda yer alan değerlendirmeler uzman görüşü olup sadece bilgilendirme amacıyla hazırlanmıştır. Bu raporda yer verilen görüş ve değerlendirmeler, hiçbir şekilde T.C. Mevlana Kalkınma Ajansı'nın kurumsal görüş ve yaklaşımını yansıtmamaktadır.*

****Bu raporun hazırlanmasında emeği geçen Ali Berçem Aşıcı'ya teşekkür ederiz.*

İÇİNDEKİLER

1	ÖNSÖZ	3
2	GİRİŞ	4
3	KONYA	9
3.1	AHIRLI	9
3.2	AKÖREN	10
3.3	AKŞEHİR	10
3.4	BEYŞEHİR	12
3.5	BOZKIR	12
3.6	DERBENT	13
3.7	DEREBUCAK	13
3.8	DOĞANHİSAR	14
3.9	EMİRGAZİ	15
3.10	EREĞLİ	16
3.11	ILGIN	17
3.12	KARAPINAR	17
3.13	KARATAY	17
3.14	SARAYÖNÜ	18
3.15	SELÇUKLU	19
3.16	TAŞKENT	20
3.17	TUZLUKÇU	21
4	KARAMAN	22
4.1	BAŞYAYLA	22
4.2	ERMENEK	22
4.3	KARAMAN (MERKEZ)	23
4.4	KAZIMKARABEKİR	23
4.5	SARİVELİLER	24
5	SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	25
6	KAYNAKÇA	27

1 ÖNSÖZ

Bu çalışma TR52 Düzey 2 Bölgesi kapsamında bulunan Konya ve Karaman illerinin ilçeleri düzeyinde yok olmaya yüz tutmuş zanaatların neler olduğunu ortaya koymak ve bu zanaatların yok olma tehlikelerinin sebep ve sonuçlarını göz önüne alarak ne gibi adımlar atılması gerektiği üzerine yapılmıştır. Çalışmada, Bölgemiz kapsamındaki iki ildeki il ve ilçeler düzeyinde, Tarım ve Orman Müdürlükleri, Esnaf ve Sanatkârlar Odaları, Milli Eğitim Müdürlükleri, Halk Eğitim Merkezleri ve ayrıca İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri ile yapılan görüşmeler başta olmak üzere Bölgedeki paydaşlarla yapılan görüşmeler, paydaş kurumlarla süregelen istişareler esas alınmıştır.

2 GİRİŞ

Zanaat, Türk Dil Kurumu'nun Güncel Türkçe Sözlük tanımına göre¹, insanların maddeye dayanan gereksinimlerini karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte deneyim, beceri ve ustalık gerektiren iş, sınaattir. Zanaat sermaye gücüne göre daha çok emek gücüne dayalı olan

etkinliklerdir. Zanaatları meslek olarak sürdüren kişilere de zanaatkâr denmektedir. Çok eski zamanlardan bugüne zanaatlara nitelikli emek gerektirmesi itibariyle birçok toplum ve ülkede önemli bir icraat olarak saygı duyulmuştur. Sanayi Devrimi'nin ardından artan fabrikasyon ürünler zanaatların giderek yok olmasında başlıca sebeplerden biri olmuştur. İnsanlar giderek daha ucuza ve hızlı bir şekilde ihtiyaçlarını giderebilecekleri fabrika üretimi mallara yönelmişlerdir. Bu gelişme de fabrika ortamında üretilen zanaatların giderek yaşama imkânı bulmalarını

zora sokmuştur. Öte yandan fabrika üretimi ürünler, nitelikli el emeği gerektiren zanaatların tam olarak yerini dolduramamıştır.

Bölgemizde de yer alan başlıca zanaatlar arasında ağaç işçiliği, semercilik, halıcılık, yorgan ve yastık yapımı, berberlik, kalaycılık, nalbantlık zanaatkârlığı, bıçakçılık, ip boyacılığı, çömlekçilik, ayakkabıcılık, kuyumculuk, kumaş boyama,

keçecilik, bakırcılık, marangozluk sayılabilir. Bunların yanı sıra yöreden yöreye, ülkeden ülkeye pek çok farklı zanaatlar bulunmaktadır. Bu meslekleri sürdüren zanaatkârın asıl önemi söz

¹ <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim: 15.03.2021.

konusu malı satmasından öte, o malın bizatihi üretim sürecinde aktif rol almasından ileri gelmektedir.

Anadolu coğrafyasında “el emeği göz nuru” tabiriyle saygınlıklarını korusalar da yok olmaya yüz tutmuş zanaatlar bulunmaktadır. Ticaret Bakanlığı’nın 6585 sayılı Perakende Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ve Alışveriş Merkezleri Hakkında Yönetmelik uyarınca belirlenen; geleneksel, kültürel veya sanatsal değeri olan kaybolmaya yüz tutmuş mesleklerin güncellenen son hali aşağıda yer almaktadır.

Geleneksel, Kültürel veya Sanatsal Değeri Olan Kaybolmaya Yüz Tutmuş Meslekler

	Hammadde	Geleneksel, Kültürel veya Sanatsal Değeri Olan Kaybolmaya Yüz Tutmuş Meslekler
	Ahşap	1) Oymacılık (Neccarlık) 2) Kakmacılık 3) Nalın Yapımı 4) Takunya Yapımı 5) Rölyef Yapımı 6) Sedef Kakmacılık 7) Külekçilik 8) Şimşir Tarak Yapımı 9) Tahta Kaşıkçılık 10) Haratlık 11) Bastonculuk 12) Asa Yapımı 13) Beşik Yapımı
	Cam	1) Camaltı Resim 2) Hareli Cam Yapımı (Çeşm-i Bülbül) 3) Minecilik 4) Üfleme Cam Yapımı 5) Vitray Yapımı
	Deri	1) Debbağlık 2) Tabaklık 3) Sepicilik
	Deri	1) Çarıkçılık 2) Yemenicilik
	Deri	1) Köşgerlik 2) Sayacılık 3) Kavaflık
	Hayvan ve Bitki Atıklar	1) Hasırcılık 2) Sepetçilik, Sepet Örücülüğü 3) Süpürge Yapımı 4) Sap Örücülüğü ve Süslemeciliği 5) Sapçılık 6) Kıtıkçılık
	Hayvan ve Bitki Atıklar	1) Tiftikçilik 2) Yüncülük 3) Keçecilik
	Hayvan ve Bitki Atıklar	1) Kemik İşlemeciliği
	Hayvan ve Bitki Atıklar	1) Kök Boyacılığı
0	İplik/Tekstil	1) Dantel Örmek 2) Firkete Oyacılığı 3) İğne Oyacılığı 4) Kastamonu Çarşaf Bağlama 5) Mekik Oyacılığı 6) Tığ Oyacılığı 7) İşlemecilik 8) Nakışçılık 9) Pikoculuk
1	İplik/Tekstil	1) Yazmacılık
2	İplik/Tekstil	1) Yorgancılık 2) Hallaçlık
3	İplik/Tekstil	Geleneksel Dokumacılık (1) Beledi Dokuma 2) Çember ve Mahrama Dokuma 3) Dastar Dokuma 4) Denizli Bezi Dokuma 5) Ehram Dokuma

		6)Elpek Bezi Dokuma 7) Heybe Dokuma 8) İpek Çarşaf Dokuma 9) İpek Dokuma 10) Kemha Dokuma 11) Keşan Dokuma 12) Keten Dokuma 13) Mekikli Dokumacılık 14) Muğla Dokuma 15) Mutaş İşleri 16) Peşkir Dokuma 17) Şal-Topik Dokuma 18) Şayak Dokuma 19) Şile Bezi Dokuma 20) Kastamonu El Dokumacılığı 21) Kendir Dokuma 22) Kutnu Dokuma
4	İplik/Tekstil	Geleneksel Halı ve Kilim Dokumacılığı (1) Cicim Dokumacılığı 2) Tülü Dokuma 3) Yayı Yapımı 4) Sumak Dokuma 5) Zili Dokuma 6) Savan Dokuma 7) Urgancılık 8) El Halısı Tamirciliği
5	İplik/Tekstil	1) El Örgücülüğü 2) Çorap Örucülüğü
6	Maden	1) Bakırcılık 2) Kalaycılık 3) Tombakçılık
7	Maden	1) Bileycilik 2) Bıçakçılık
	Hammadde	Geleneksel, Kültürel veya Sanatsal Değeri Olan Kaybolmaya Yüz Tutmuş Meslekler
8	Maden	1) Nalbantlık
9	Maden	1) Telkari Yapımı 2) Kazaziye Yapımı 3) Mıhlamacılık 4) Sadekarlık 5) Savatçılık 6) Kalemkarlık 7) El işi gümüş ev eşyası üreticiliği (Ajur, Dövü, Kakma, Sıvama, Döküm, Savat ve Kalem İşçiliği teknikleri ile)
0	Maden	1) Sobacılık
1	Taş	1) Oltu,Lüle, Kehribar vb. Taş İşlemeciliği 2) Hacıbektaş Taşı İşlemeciliği 3) Mimari Eleman (Taş) İşlemeciliği 4) Sarımsaklı Taşı İşlemeciliği
2	Toprak	1) Çanakçılık 2) Çömlekçilik
3	Toprak	1) Çinicilik
4	Hammaddesi Karışık Olan El Sanatları	1) Kolan Eşya (Yassı Kemer) Yapımcılığı 2) Hamutçuluk 3) Kedenecilik 4) Saraçlık 5) Semercilik 6) Kürtüncülük 7) Koşumculuk 8) Eyercilik
5	Hammaddesi Karışık Olan El Sanatları	1) At Arabacılığı, Faytonculuk ve Kağnıcılık
6	Hammaddesi Karışık Olan El Sanatları	1) Gramofon Tamirciliği 2) Halk Çalgıları Yapımı
7	Hammaddesi Karışık Olan El Sanatları	1) Ebru, Hat ve Tezhip Sanatkarlığı 2) Nakkaşlık

8	Hammaddesi Karışık Olan El Sanatları	1) Osmanlı Kilitçiliği
9	Hammaddesi Karışık Olan El Sanatları	1) Folklorik Bebek Yapımı 2) Gölge Oyunları Tiplmeleri Yapımı
0	Hammaddesi Karışık Olan El Sanatları	1) Ciltçilik
1	Gıda	1) Şerbetçilik

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, 2019. <https://www.ticaret.gov.tr/esnaf-sanatkarlar/duyurular/geleneksel-kulturel-veya-sanatsal-degeri-olan-kaybolmaya-yuz-tutmus-meslekler-li>. Son Erişim: 15.03.2021.

Yok olmaya yüz tutmuş zanaatlar sadece alım-satım yönünden yani ticarete konu olması hasebiyle değil; ayrıca yeni nesillere aktarılması yönünden de önemli bir eğitim alanıdır. Bu bağlamda mesleki eğitimin olmazsa olmaz bir yönünü de oluşturmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre, külekçilik, bileycilik, sütçülük, yorgancılık, yemenicilik, macunculuk, bastonculuk, sepetçilik, arzuhalçılık, çömlekçilik, saat tamirciliği, lostracılık (ayakkabı boyacılığı) bulunmaktadır.

Zanaatların yok olmaya yüz tutmalarının başlıca sebebi hiç kuşkusuz artan nüfusun ihtiyaçlarının giderilmesine dönük olarak üretimin yeni tekniklerle donatılıp giderek fabrika kuruluşları çerçevesinde örgütlenmesinden ileri gelmektedir. Artan fabrika tipi üretim, zanaatların da giderek azalmasına sebep olmaktadır. Tarih boyunca usta-çırak ilişkisi çerçevesinde sürdürülen zanaatlar; makinelerin üretim kolaylığı sağlamasıyla beraber bu

geleneksel sürdürülebilirlik zincirini bozmuştur. Yeni nesiller usta-çırak ilişkisi altında zanaatları sürdürmekten giderek uzaklaşmışlardır. Diğer taraftan artan nüfusun eşit olmayan hayat koşullarına maruz kalarak yaşamlarını sürdürmek zorunda olmalarından ötürü daha ucuz olan fabrika ürünlerine yönelmelerini mecburi kılmıştır. Çünkü el emeği ürünlerin maddi değeri fabrikasyon ürünlere göre daha pahalı olmaktadır. Bu durumda zanaatların eskisi kadar müşterisinin de bulunmaması yok olmalarını hızlandırmaktadır denilebilir.

3 KONYA

Konya’da yok olmaya yüz tutmuş çok sayıda zanaat bulunmaktadır. Bu çalışmada ilçeler bazında hangi zanaatların yok olma tehlikesiyle karşı karşıya oldukları ve bu zanaatların yok olmasının önlenmesi mümkünse ne gibi çalışmalar yapılabileceğine yer verilecektir. İlçeler bazındaki veriler için belediyeler, ilçe tarım ve orman müdürlükleri ile yapılan görüşmelerden yararlanılmıştır.

3.1 AHIRLI

Ahırlı ilçesinde İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü ile yapılan görüşmeler çerçevesinde köpük helva üretiminin geleneksel bir ürün olduğunu ama köpük helva yapımının giderek yok olmaya yüz tuttuğu belirtilmiştir.

2011 yılında, köpük helva yapan çok az sayıda kişi

kalmıştır. Bu duruma çözüm olarak Ahırlı Kaymakamlığı tarafından hazırlanıp, Ajansımız tarafından kabul edilen Ahırlı’da Köpük Helvaya Dönüş (KÖHEDÖN) Projesi kapsamında köpük helva yapımı eğitimi düzenlenmiştir. 10 gün süren eğitimin ardından, eğitime katılan 10 kursiyere katılım sertifikası verilmiştir. Bu eğitimin sonucunda hem geleneksel üretim süreci korunmaya çalışılmış hem de kursiyerler kendi bütçelerine katkı sağlamışlardır.

3.2 AKÖREN

Akören’de yok olmaya yüz tutmuş meslek olarak el işi dokuma halıcılık ve kilimcilik Akören Belediyesi ve Akören İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü ile yapılan görüşmelerde belirtilmiştir. Bu zanaatın yok olmasının önüne geçmek için ilçede KOMEK gibi kurs merkezleri kapsamında usta-çırak eğitiminin desteklenmesi ilçedeki paydaşlarımız tarafından tavsiye edilmektedir.

Ajansımız tarafından yayınlanan Coğrafi İşaretler Raporu’nda da coğrafi işaret alma potansiyeline sahip olan bu zanaat yok olmaya yüz tutmuş meslekler arasındadır. Dokumanın yaygın olduğu dönemde her evde yıl boyu düzenli olarak halı dokunurken artık bu yaygınlığını yitirmesinin ötesinde yok olmak üzeredir.

3.3 AKŞEHİR

İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü’nün yoğun emeği başta olmak üzere, ilçedeki paydaşlarımızla yapılan görüşmeler neticesinde yok olmaya yüz tutmuş zanaatlar tespit edilmiştir. Son birkaç temsilcisinin kaldığı belirtilen zanaatlar şunlardır:

- I. Boyra-hasır örme zanaatı: İlçeye bağlı Doğrugöz Mahallesi’nde 8-10 ustanın sürdürmeye çalıştığı bir zanaattır. Eskiden ahşap evlerde yoğun şekilde tavan, taban ve bölme amaçlı kullanılırken şimdilerde turistik işletmelerde dekoratif amaçlı olarak az da olsa talep oluşmaktadır. Bu zanaat, modern dizaynlar ve zamana uygun estetik bakış açıları ile yeniden canlandırılıp ev ve iş yeri dekorasyonunda ciddi bir pazar payına sahip olabilecek potansiyele sahiptir.

II. Yorgancılık ilçede son 5 usta tarafından sürdürülen bir zanaat olup yok olma sürecinde bir zanaattır. Son yıllarda doğal ürünlere karşı oluşan talebin bu alanda da hissedildiği ancak klasik yapısı nedeniyle genç kuşakların ilgisini çekmediği belirtilmektedir.

III. Andut-yaba-atkı-dirgen zanaatı: Tarım aleti olarak halen kullanılmakla birlikte makineleşme nedeniyle talep çok düşük seviyededir. İlçede iki usta kalmıştır.

IV. Kalaycılık (fotoğraf: Konya Yenigün Gazetesi, 2011) bir usta tarafından yürütülmektedir. Konya Yenigün Gazetesi tarafından fotoğraflanan yandaki karedeki usta Faik Aslan ilçede bu zanaatın son temsilcisidir.

Genellikle dekoratif amaçlı

bulundurulan kap kazağın çok nadir olarak kalaycıya getirildiği kaplar aktif olarak kullanılmığı için işin bitme noktasında olduğu, usta emekli olduğu halde vakit geçirmek için iş yerini açtığını bildirmiştir.

V. İpek halıcılığı da ilçedeki yok olma tehlikesi altındaki zanaatlardandır. İpekçilik, ipek halıcılık gibi alanlarda Akşehir'e komşu Tuzlukçu ilçesinde de bu zanaatın yok olma riskini barındırması sebebiyle iki ilçeyi de kapsayıcı tedbirler alınması gerekmektedir.

Tespit edilebilen tükenmekte olan zanaatlar bunlardır. İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü yetkililerine göre, boyracılık ve yorgancılık üzerinde çalışılarak bu alanlarda zamana uygun güncellemeler yapılabilirse ciddi bir istihdam kapasitesini de bünyesinde barındırmaktadır.

3.4 BEYŞEHİR

Beyşehir ilçesinde kaybolmaya yüz tutmuş meslekler; hasır dokumacılığı, kilim dokumacılığı, halı dokumacılığı, semercilik, ahşap ve ağaç işçiliği (kaşık vs.), demircilik, taş işçiliği, bakır işleme ve kalaycılık, çömlekçilik ve nalbantlık olarak sıralanabilir.

İlçedeki paydaşlarımızla yapılan görüşmelerin yanı sıra Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile yapılan görüşmeler kapsamında ahşap ve ağaç işçiliği dâhilinde örnek olarak gösterilen zanaatların başında gelen kaşıkçılık (fotoğraf: Antalya Lider Gazetesi, 2020) zanaatı

Konya ilinde diğer Anadolu şehirlerindeki kaşıkçılık zanaatından farklılıklar barındırmakta olup; bu zanaatın şehrimizde yok olmasının Anadolu'da da yok olması anlamına geleceğinin altı önemle

çizilmektedir. Konya'daki kaşık zanaatı bir folklor ve oyun ürünü olmaktan ziyade; birçok yerde dekorasyon amacıyla kullanılan ve kaşığın içerisine el emeğiyle dini yazıların görsel hitabete sahip ürünlerden oluşmaktadır.

3.5 BOZKIR

İlçe ve ildeki paydaşlarla yapılan görüşmelere istinaden Bozkır'da bıçakçılık ve kilim dokumacılığı yok olmak üzere olan iki önemli zanaattır.

Kilim dokumacılığı zanaatına ayrıca bir vurgu yapılması gerekmektedir. Bu zanaat ilçenin sosyo-kültürel yapısı kapsamında temel bir meslek grubunu oluşturmaktadır. İlçede bu zanaatla meşgul olan çok az sayıda yerleşik kalmıştır. Kilim dokuma alanındaki zanaatkâr sayısı günümüzde giderek azalmış olsa da geçmişte ilçede bu alanda çok yoğun bir üretim vardır.

Bozkır ilçesinde hâkim olan Yörük kültürü sayesinde önceleri kıl çadırı, kilim gibi zanaatları yerleşikler kendileri yapmayı sürdürürken bunun zamanla yok olmasında bir diğer önemli etken de hiç kuşkusuz küçükbaş hayvan sayısındaki ciddi düşüş olmuştur. Küçükbaş hayvan sayısının ilçedeki düşüşü paydaşlarımız tarafından vurgulanan en önemli etken olmuştur.

3.6 DERBENT

İlçedeki paydaşlarımızla yapılan görüşmeler neticesinde iki önemli zanaatın yok olma tehlikesi olduğu belirtilmiştir. Bunlar halıcılık ve bıçakçılıktır. Halıcılık çok önceden beri yapılırken şimdi neredeyse yok olmak üzeredir. İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün belirttiği üzere, önceleri üretilen halılar ilçede bulunan camilere hayır için verilmiştir. Bu halılar da cami halıları için yapılan ihalelerle ara ara satılıp yerine fabrikasyon halılar geçmektedir. Elde kalan son halılar dışında yeni halı üretimi artık yapılmamaktadır. Bu noktada önemli olan husus ilçedeki yaşlıların bu zanaat hakkında hal bilgi ve tecrübesi olmasıdır. Bir diğer yok olma tehlikesi ise bıçakçılık için geçerlidir. İlçeye bağlı Mülayim Mahallesinde öne çıkmakta olan bir zanaattır. Hala üretimini yapanlar bulunmakla birlikte giderek bıçakçılık zanaatına olan ilgi de azalmaktadır.

3.7 DEREBUCAK

Derebucak ilçesinde yapılan görüşmeler kapsamında geçmişte keçecilik, kilimcilik, halıcılık yapılmaktayken şuan ilçede bu zanaatlarda üretim neredeyse son bulmuştur denilebilir. Ayrıca, İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından verilen bilgiye göre, ilçeye bağlı

Gencek Mahallesinde 75 yaşında bir kişi nalbant, nacak ve tahra üretimini hala geleneksel olarak sürdürmektedir. Mahallede tüfek üretimi olduğundan bu zanaata yönelik pek bir ilginin pek artık kalmadığı belirtilmektedir.

3.8 DOĞANHISAR

İlçe kapsamında Doğanhisar Belediyesi, Esnaf ve Sanatkârlar Odası, Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi başta olmak üzere yapılan görüşmelerde yok olma tehlikesi altında olan başlıca zanaatlar testicilik ve semercilik olarak tespit edilmiştir. İlçede hayvan sayısının giderek azalmasına bağlı olarak semercilikle uğraşan yerleşik neredeyse kalmamıştır. Testicilik zanaatıyla uğraşan ise Baş Mahalle ve Harman Mahallesinde olmak üzere toplam 3 kişi kaldığı belirtilmektedir. Bu zanaatkârlarınsa testiciliğin maliyetli olmasından, üretiminin zorluğundan, çırakları olmamasından ve gençlerin ilçeden göç etmesinden ötürü giderek yok olacağından endişe duyulmaktadır. Daha önceden KOMEK’te testicilik zanaatıyla ilgili eğitim faaliyetleri düzenlenmiştir. Testiciliğin sürdürülebilmesi için desteklenmesi gerektiği

belirtilmektedir. Testicilik zanaatının Doğanhisar’da 1990’lı yıllarda yapılan güreş etkinliklerinde sergilendiğini belirten paydaşlar bu ve benzeri şekillerde hem ilçede hem ilçe ve il dışında Doğanhisar’a özgü olan bu testilerin sergilenmesi, ticarete konu edilebilmesinin elzem olduğunu belirtmektedirler. İlçede testicilik yapanlar ürettikleri testileri –artık yılda 1-2 fırın testi üretildiği ve yaklaşık 700-800 testi çıktısı olduğu belirtilmektedir- Ilgın’da termal tesisler civarındaki hediyelik eşya dükkanlarına satmaktadırlar.

3.9 EMİRGAZİ

İlçede halıcılık, kök boyacılığı, yorgancılık, kalaycılık, semercilik, el halısı tamirciliği, yün çorap örgücülüğü ve el örgücülüğü yok olmaya yüz tutmuş zanaatlar arasında sıralanmaktadır.

İlçenin kırsal bölgelerindeki yerleşiklerin bu alanlarda faaliyet göstermek konusunda istekli oldukları ilçedeki paydaş kurumlar tarafından net bir şekilde belirtilmiştir.

15-20 sene öncesine kadar halıcılık aktif bir zanaatken günümüzde yok olmaya yüz tutmuştur. İlçede hala halıcılık tezgâhları bulunmaktadır. İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü tarafından bu

zanaatın sürdürülmesi kapsamında neler yapılabileceği ile ilgili İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ile görüşmeler yapılmaktadır. Konu ile ilgili daha detaylı saha araştırmaları gerekmektedir. İlçenin Aksaray'a ve Taşkent'e yakın olması hasebiyle halıcılık için ortak pazar kurulması yararlı olabilir.

Ayrıca bu alanlarda canlandırma faaliyetleri yürütülürse atıl iş gücü varlığı da harekete geçirilmiş olacaktır. İlçede canlandırma faaliyetlerine dönük olarak zanaatlara ilgi bulunmakta olup; halıcılık başta olmak üzere bu zanaatların yok olmaması için eğitim, pazar alanı ve mali destek beklenmektedir.

3.10 EREĞLİ

Ereğli ilçemizde yok olmaya yüz tutmuş zanaatlar üzerine uzun bir süredir Ereğli Halk Eğitim Merkezi çalışmakta olup, vitray sanatı, bakırcılık, nalbantlık ve halıcılık zanaatlarının artık yok olmak üzere olduklarını; hatta yok olmuş bile denilebileceğini belirtmektedirler. İlçe Halk Eğitim Merkezi bünyesinde bu zanaatlarla ilgili kursla açılrsa, usta öğreticiler tarafından

eğitim verilmek istense bile ilçe sakinlerinden talep gelmemesi üzerine kursların sürdürülemediği belirtilmektedir.

İlçedeki paydaşlarla yapılan görüşmeler neticesinde bu zanaatların sürdürülebilirliğinin sağlanması için hala bu alanlarda zanaatkârlar mevcutken kursiyerlere cüzi miktarlarda bile olsa harcırahlar verilerek zanaatların öğretilmesinin sağlanması gerekmektedir. Çünkü bu alanlardaki zanaatkârlar ve kurs merkezleri (KOMEK, Halk Eğitim Merkezi vb.) isteklidirler. Örneğin, 15 yıl önce halıcılık zanaatının ilçede yeniden canlandırılması için Halk Eğitim Merkezi hem yer hem de istihdam garantili bir proje oluşturmuştur ama yine de zanaata olan ilgisizlik sebebiyle süreç ilerletilememiştir. Yok olmaya yüz tutmuş bir diğer zanaat olan nalbantlık kapsamında da ilçede canlandırma çalışmaları için eğitim merkezleri ilgilidirler; zanaatın ustası pek az kişi kalmıştır ve de bu kişiler de ilçedeki büyük çiftliklerde zanaatlarını sürdürmektedirler. Ayrıca zanaatları öğrenenlerin ürünlerini satabilecekleri satış ağlarının da hem ilçede hem de internet ortamında mevcut olduğu belirtilmektedir.

3.11 ILGIN

İlgın ilçesinde önceleri nalbantlık, semercilik, kayışçılık, dericilik, sepet örme, heybecilik, halıcılık, bakırcılık gibi zanaatlar mevcut olsa da artık bu zanaatlar neredeyse tamamen yok olmuştur. İlçe belediyesinin bu alanlarda projeler üretme isteği mevcuttur.

İlçe sakinlerinin bir kesimi geleneksel metotlarla tespih, kolye, hızma gibi el işlerinde çalışmaktadırlar ve ailelerinden gördükleri üretim şeklini sürdürmektedirler. Bu ailelerin sayısı giderek azalmaktadır. Tahmini olarak 10 ailenin kaldığı belirtilmektedir. Geriye kalanlar ise fabrikasyon ürünlerin satışına yönelmiştir. Bu alanda canlandırma faaliyeti yürütülmezse yok olma tehlikesinin olduğu görülmektedir. KOMERK ve Halk Eğitim Merkezi gibi kurs merkezlerinde meslek edindirme kursları verilebilir. Bu zanaatı sürdüren ailelerin üretim tarzlarını Halk Eğitim Merkezi gibi yerlerde bir düzen içerisinde gelecek kuşaklara aktarmaları sürdürülebilirlik açısından önemli bir katkı olacaktır. Üretilen bu ürünler ilçe dışı festivallerde vs. satılmakta olup gelişmeye açık bir alan olduğu vurgulanmalıdır. Ayrıca bu zanaatın canlandırılıp, farkındalık oluşturulması, zanaatı sürdüren yerleşiklerin topluma kazandırılması açısından da önemli bir katkı sağlayacağı da belirtilmelidir.

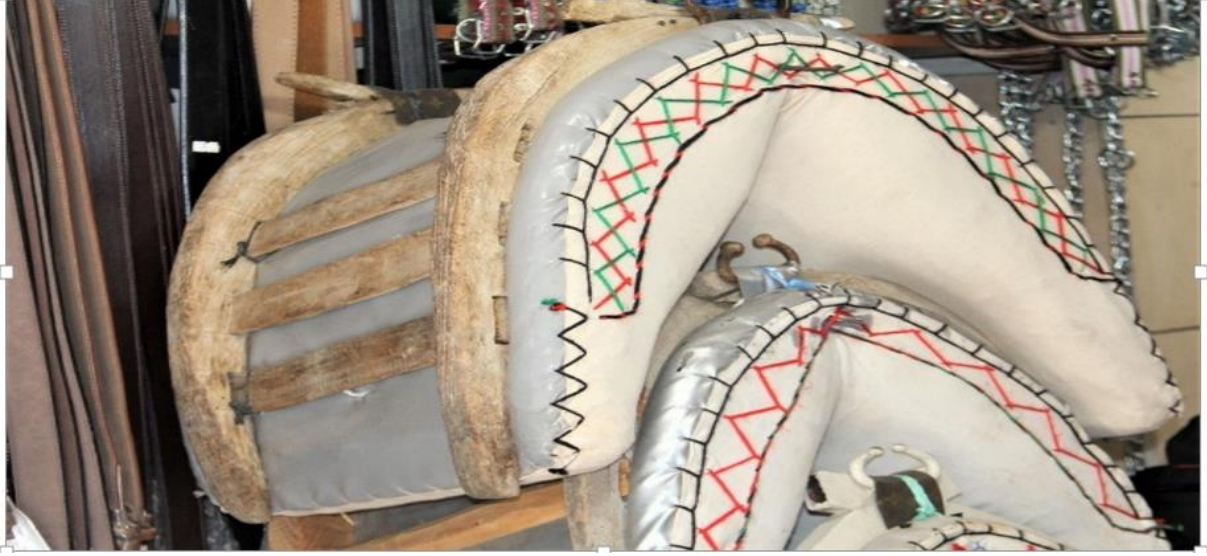
3.12 KARAPINAR

İlçedeki paydaşlarla yapılan istişareler itibarıyla bakır kalaycılığı, kelikçilik (ayakkabı tamirciliği), koyun yapağısı taramacılığı, ip boyacılığı, yorgancılık, nalbantçılık zanaatlarının yok olma tehlikesi altında olduğu belirtilmelidir. Karapınar Esnaf ve Sanatkarlar Odası verilerine göre, şu anda bir adet yorgancı üyeleri bulunmaktadır, bu kişi geleneksel metotlarla mesleğini icra etmektedir. İlçedeki paydaşlarla yapılan görüşmeler neticesinde ilk başta halıcılık, sepet örme vb. kursların açılmasının yok olma tehlikesi altında olan zanaatlara yönelik yapılabilecek faaliyetler olduğu belirtilmiştir.

3.13 KARATAY

İlçede yok olmaya yüz tutmuş zanaatlar arasında halı dokumacılığı ve semercilik fotoğraf: Konya'nın Sesi Gazetesi, 2017) bulunmaktadır (Çınar, 2015: 233, 381). Bu zanaatlardan semerciliğin son bir ustası kaldığı ve ustasına göre bu zanaatın onunla birlikte biteceği

düşünülmektedir. Ustaya göre teknolojinin ilerlemesinin yanı sıra çırak bulamamak da zanaatın yok olmasında pay sahibi olacaktır.

3.14 SARAYÖNÜ

Sarayönü Belediyesi ve Sarayönü Esnaf ve Sanatkarlar Odası ile yapılan görüşmeler başta olmak üzere ilçede yok olmaya yüz tutmuş bir zanaat artık kalmamıştır. İlçede 10-15 sene öncesine kadar adı bilinen bir zanaat olan Ladik Mahallesi'nde üretilen Ladik halısını (fotoğraf:

Konya Yeni Meram Gazetesi, 2016) artık üreten bir zanaatkar kalmamıştır. Ancak zanaatı bilen ustalar hayatta olup, bu alanda çalışmalar yapılmasına yönelik ilçe belediyesi de isteklidir. Ladik halısı yakın

zamana kadar Ladik Mahallesi'nde önemli bir geçim kaynağı olarak varlığını sürdürmüştür. Öte yandan, Ladik Mahallesi'nde bulunan KOMEK'te farklı bir metotla da olsa halıcılığın mahalledeki kadınlar tarafından yapıldığı belirtilmektedir.

3.15 SELÇUKLU

Selçuklu ilçesinde özellikle Sille Mahallesiinde halı ve kilim dokumacılığı, çömlekçilik (fotoğraf: Memleket Gazetesi, 2011), tandır ocakçılığı yok olmaya yüz tutmuş zanaatlar arasında yer almaktadır. Sille Mahallesiinde sadece çömlekçilik zanaatıyla uğraşan bir kişi kalmıştır. Tandır ocağı yapan yerleşik sayısı da birdir. Diğer taraftan Tepekent Mahallesiinde de halıcılık ve semercilik daha önceden yapılmakla birlikte artık bu zanaatlarla meşgul olan kimse kalmamıştır.

3.16 TAŞKENT

Taşkent ilçesindeki paydaşlarla yapılan görüşmelerde bıçakçılık zanaatının önceleri çok daha önemli bir zanaat olmasının yanı sıra geniş de bir üretim alanına sahip olduğu belirtilmiştir; ancak zamanla gençlerin bu zanaata ilgisinin de az olmasıyla yok olma tehlikesi altına girmiştir denilebilir. Bıçakçılık zanaatıyla ilgili, gençlerin bu zanaata yönelik ilgisizliğinin yanı sıra, yapılan tanıtım, sergi vb. etkinliklerin yetersizliği de bu zanaatın yok olma tehlikesi altında kalmasına dönük en çok belirtilen hususlardan birisi olmuştur. Ayrıca, yapılan tanıtım faaliyetlerinin de eksikliklerin olduğu ve Taşkent'e özgü olan bıçakçılık zanaatını tam anlamıyla yansıtamadığı da belirtilmektedir.

3.17 TUZLUKÇU

Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Tuzlukçu İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü başta olmak üzere il ve ilçedeki paydaşlarla yapılan görüşmeler neticesinde ipek halıcılık(fotoğraf: Tuzlukçu Belediyesi, 2014) zanaatının yok olma tehlikesi olduğu belirtilmektedir. İlçede ipek halı üretimi yapan kişilere göre en büyük sorun sigortalı çalışma gerekliliğidir. Bu konuda ise İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün verdiği bilgiye göre İŞKUR ile herhangi bir görüşme

yapılmamıştır. Diğer taraftan zanaatkârların ürettikleri ürünlerini pazarlama ve satış kanallarında ise herhangi bir sorun olmadığı ifade edilmektedir. Ülke dışında daha ucuz iş gücü olması sebebiyle ipek halıcılık zanaatının ilçede yok olma tehlikesinin olduğu vurgulanmaktadır. İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün verdiği bilgilere göre önemli hususlardan biri olduğu belirtilen sigorta konusunda bir çözüm bulunursa Tuzlukçu ilçesinde ipek halıcılık üretiminin yeniden eski zamanlarda olduğu gibi hayata geçirilebilecektir.

4 KARAMAN

4.1 BAŞYAYLA

İlçe Belediyesi ve İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü başta olmak üzere ilçedeki paydaşlarımızla yapılan görüşmeler çerçevesinde Başyayla'da halıcılık ve çul örmeciliğinin yok olma tehlikesinin bulunduğu belirtilmelidir. İlçede halıcılık daha önceleri yapılsa da artık bilenler olmasına rağmen zanaatı sürdüren yoktur. Bu alanda ilçede kursların da açıldığı Belediye tarafından vurgulanmakta olup, bu zanaatın yeniden canlandırılmasının başta kadınlar olmak üzere ilçedeki istihdama katkı sağlayacak düzeyde bir potansiyele sahip olduğu belirtilmektedir. Diğer yandan, ilçede 1990'larda günümüze göre daha yoğun yapıldığı belirtilen çul örmeciliği de artık yok olmak üzeredir. Bu zanaatı da bilen kişiler hayatta olup desteklenirse ilçe sakinleri için ek bir geçim kaynağı olarak sürdürülebileceği düşünülmektedir.

4.2 ERMENEK

İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü ve İlçe Esnaf ve Sanatkarlar Odası başta olmak üzere ilçedeki paydaşlarla yapılan görüşmeler neticesinde yok olmaya yüz tutmuş başlıca zanaatlar sıcak demir işlemeciliği (küçük tarım aletleri, nalbantlar), bakırcılık, kalaycılık, ağaç işçiliği (Ermenek sandalyesi, keklük kafesi, çeyiz sandığı)

(fotoğraf: unutulmazsanatlar.com'dan alınmıştır), kilim, semercilik, kunduracılık olarak sıralanmıştır. Ağaç işçiliği yapan bir zanaatkar kalmıştır ve genç yaşta olduğu belirtilmiştir. Bu zanaatkar dışında geriye kalan tüm diğer zanaatlarla meşgul yerleşikler yaşlanmış olup çırakları da bulunmamaktadır.

Ermenek Esnaf ve Sanatkarlar Odası'nın verdiği bilgiye göre, bu zanaatların yok olmasındaki en büyük etken zanaatkarların geçimlerini sağlayacak düzeyde gelir elde edememeleri olmuştur. Örnek olarak kunduracılık gösterilmektedir. Yaklaşık 50-60 sene öncesinde ilçede yüzden fazla kunduracı bulunmaktaymış. Ayrıca dernek de kurmuşlar. O zamanlarda çevre ilçe ve illerde dahi Ermenekli kunduracılar bilinirmiş. Fakat günümüzde bu

zanaat neredeyse yok olmuş ve zanaatın ustası kişilerse çok yaşlanmış olup mesleklerini bırakmışlardır.

4.3 KARAMAN (MERKEZ)

Karaman ilinin merkezi kapsamında Karaman Esnaf ve Sanatkârlar Odası'nın yoğun çabalarından yararlanılmıştır. Bu kapsamda il merkezinde nalbantlık, saraççılık, yastıkçılık, hallaçlık, sıcak demircilik, kündekarilik, kalaycılık, bıçakçılık, tuzculuk, saatçilik, şapkacılık, yorgancılık, tenekecilik ve kunduracılık yok olma tehlikesi barındıran başlıca zanaatlardır. Bu kaybolmaya yüz tutmuş zanaatların sürdürülebilmesi için gelecek kuşaklara aktarılması, vergiden muafiyet gibi çalışmalar yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir. İldeki mahalli idareler tarafından tarihi ve turistik özelliği olan noktalarda zanaatkârlara bedelsiz, kira almadan yer vererek sahip çıkılması beklenmektedir. Karaman Esnaf ve Sanatkârlar Odası tarafından vurgulanan bir başka husus da yok olmaya yüz tutmuş zanaatları icra edenlere devlet tarafından maddi destek de sağlanması gerekliliğidir. Odaya göre bu zanaatkârların çoğunun icraata devam edebilmeleri için desteğe ihtiyaçları bulunmaktadır.

4.4 KAZIMKARABEKİR

İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü başta olmak üzere ilçedeki paydaşlarla yapılan görüşmelerde, Karaman ili ve çevresinde, özellikle Kâzımkarabekir ilçesinde taş ocaklarından elde edilen taşın zanaatkârlarca kullanıldığı belirtilmiştir. İlçede halk arasında "kasaba taşı" veya "saytaşı" olarak adlandırılmaktadır. Taşın elde edildiği yörede üçüncü zamanda hızlı ve yavaş aşınma, tortulanmalar sonucu oluşan neojen kalker tabakalarının geniş bir alana yayılmış olmasından dolayı "kasaba taşı" bol miktarda elde edilmiştir.

"Kasaba taşı" dekorasyon amaçlı olarak kullanılabilmesi açısından mimari süsleme vb.

amaçlar kapsamında sık sık kullanılmaktadır. Örneğin, balıksırtı şeklinde, Taci Camii'nde olduğu gibi yuvarlak tarzda, pencere üstlerinde yuvarlak kemer olarak, kuş yuvası şeklinde örülmüşlerdir. Bu süsleme unsurları bazen dışarı çıkık, bazen de içeri girmiş olarak düzenlenerek cepheye hareketlilik kazandırılmıştır.

Önceleri bu zanaatla uğraşan kişi sayısı daha fazla olsa da günümüzde ilçede taş çıkarma ustalarının kalmaması, taş çıkarma işlemlerinin çok meşakkatli olması ve yeni nesillere bu zanaatın aktarılmaması sebebiyle bu işçilik unutulmaya yüz tutmuştur denilebilir.

4.5 SARİVELİLER

Sarıveliler ilçesi kapsamında İlçe Esnaf ve Sanatkârlar Odası başta olmak üzere paydaşlarla yapılan görüşmeler neticesinde, halıcılık ve kalaycılığın 1990'lı yıllarda insanların geçimlerini sağladıkları bir üretim alanı olmasına rağmen artık yok olmuşlardır. İlçedeki her ailede yakın zamana kadar bir halı tezgâhı bulunmakta olup halıcılık zanaatkârı ustalardan hayatta olanlar bulunmaktadır. Ayrıca, ilçede geleneksel usullerle demircilikle uğraşan 2-3 usta

kalmıştır. Fotoğrafta² ilçedeki son demir ustalarından Mehmet Çetin (“Aşık Mehmet”) yer almaktadır.

5 SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

TR52 Bölgesi’nde, halıcılıktan kaşıkcılığa kadar, çok sayıda zanaat yok olmaya yüz tutmuştur. Yapılan görüşmeler kapsamında, il ve ilçeler bazında pek çok kurum ve kuruluş, başta esnaf ve sanatkârlar odaları, halk eğitim merkezleri ve tarım ve orman müdürlükleri olmak üzere yok olma tehlikesi barındıran zanaatlar ve bu zanaatların ustalarıyla ilgili çalışmalar yürütmekte veya yürütmek için istekli görülmektedir. Bu kapsamda, bugüne kadar Ajansımızın da, örneğin Ahırılı ilçesindeki 2011 yılındaki çalışmamız gibi, çalışmaları bulunmaktadır. Pek çok ilçemizde halk eğitim merkezleri kurslar ve çeşitli etkinlikler aracılığıyla bulundukları ilçelerin değerlerinin yok olmaması adına çalışmalar yürütmüşlerdir ve yürütmektedirler.

Bölgemiz kapsamında, özellikle sosyo-gelişmişlik endeksi bakımından görece geride kalmış ve kırsal alanların baskın olduğu ilçelerimizde gençlerin başta okumak ve çalışmak üzere alt bölge merkezlerine ve Bölgemiz metropoliten alanları olan Selçuklu, Meram, Karatay ve Karaman (Merkez) alanlarına göç etmesi ve bunun yanı sıra fabrikasyon ürünlerin çoğalması zanaatların yok olmasını etkilemektedir. Bu konuda tarım ve hayvancılıktan elde edilen gelirlerin düşmesi ve genç nüfusun tarım ve hayvancılık ile uğraşmak istememesi etkili olmaktadır. El zanaatlarıyla ilgili nüfus yaşlandıkça üretimde azalmaktadır. Dolayısıyla da genç nüfus başta olmak üzere, görece küçük ve daha az sosyal ve ekonomik imkânlarla sahip ilçelerde dışarıya göçün engellenmesi gerekmektedir. Göçün engellenmesi için de yok olmaya yüz tutmuş zanaatların ekonomik gelir oluşturması elzemdir.

Fabrikasyon ürünlerinin el zanaatlarına göre daha ucuza ve hızlı üretilip piyasada karşılık bulması, mevcut zanaatkârların ürettikleri ürünlerini, bu fabrikasyon ürünlerin yanında piyasaya sürecektir ortamları (örneğin turistik, kültürel güzergâhlar vb. yerlerde satma imkânlarında yaşanan aksaklıklar gibi) bulamamaları da olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda, fabrikasyon ürünlerin yaygınlaşmasına karşılık sosyo-ekonomik durumu iyi olan bireyler el zanaatlarına ilgilerini kaybetmemekte ve fabrikasyon üründen daha pahalı da olsa onları tercih edebilmektedirler. Ayrıca, “geriye dönüş” şeklinde kısaltılabilecek bir yaşam tarzı da

² <https://www.karaman.biz/foto-galeri/sariveliler-in-demir-ustasi-asik-mehmet-yillardir-hem-dovuyor-hem-yaziyor/4/resim/>. Son Erişim: 22.03.2021.

günümüzde giderek yaygınlaşmaktadır ve bu modelde insanlar daha geleneksel ve el emeği ürünleri kullanmaya yönelmektedirler. Bu güncel örnekler de göstermektedir ki el zanaatlarının ekonomik gelir yaratma gücü sürdürülebilirdir.

Bazı zanaatlar hem kullanım alanlarının ve pazar paylarının daralması hem de zanaatkârlarının kalmaması sebepleriyle yok olmak üzeredir. Bu ürünlere örnek olarak testicilik ve kasaba taşı gösterilebilir. Bu iki örün örneğinde olduğu üzere günümüzde kullanım alanları azalmış ve zanaatkar sayısı da yaşlanmış ve azalmıştır. Bu tarz zanaatlar için günümüz yaşam ve ihtiyaç koşullarına uyarlamalar düşünülmelidir. Bölgemizde yok olma tehlikesine sahip; ama canlandırılması ihtimali görece daha hızlı olan ürünler vardır. Bunlardan birisi olarak Taşkent bıçağı düşünülebilir ve bu zanaat için Sürmene bıçağının ünü örnek olarak düşünülebilir. Sürmene bıçağının ulusal ve uluslararası tanınırlığa sahip olmasında pazarlama teknikleri ve satış alanlarının yaygınlaştırılması öne çıkmaktadır. Taşkent bıçağı içinde hızlıca internet satışlarının yaratılması, yeni pazarlama tekniklerine uyum sağlanması ve markalaşma konusuna odaklanması gerekmektedir.

Yok olma tehlikesi altındaki zanaatlarla ilgili somut öneriler arasına kooperatifçilik de eklenmelidir. Bu alanda başarılı olabilecek atılımlar desteklenmelidir. Kooperatifçilik bir kerelik değil; her zaman desteğe ihtiyaç duymaktadır.

Yok olmaya yüz tutmuş zanaatlarla ilgili her ilçe alt başlığı altında ele alındığı üzere hala atılabilecek adımlar mevcut olup, görüşülen kurumların bir çoğunun da ilçelerdeki diğer paydaş kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yürütme gayretleri bulunmaktadır. Yok olmaya yüz tutmuş zanaatlarla ilgili bu olumlu izlenimin dışında bir çok ilçemizde karşılaşılan en büyük sorun olarak mevcut zanaatlarla ilgili ustaların çırak bulmaktaki zorlukları ve bu ustaların çoğunluğunun çok yaşlı olmasıdır. Bu durumda bazı zanaatların kurtarılması için hala ustaları hayatta ve zanaatlarını üretebilecek durumdayken gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

6 KAYNAKÇA

Görüşme Yapılan Kurumlar

- ✓ Karaman İl ve İlçe Tarım ve Orman Müdürlükleri
- ✓ Karaman İl ve İlçe Esnaf ve Sanatkârlar Odaları
- ✓ Karaman İlçe Belediyeleri
- ✓ Karaman İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri
- ✓ Konya İl ve İlçe Tarım ve Orman Müdürlükleri
- ✓ Konya İl ve İlçe Esnaf ve Sanatkârlar Odaları
- ✓ Konya İlçe Belediyeleri
- ✓ Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
- ✓ Konya İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri
- ✓ Konya İl ve İlçe Halk Eğitim Merkezleri

Yayınlar

- ✓ MEVKA Coğrafi İşaretler Raporu (2019)
- ✓ KTO Kitabı Zanaatlar IV (2015)

İnternet Kaynakları

- ✓ Antalya Lider Gazetesi, “KAŞIK USTALARININ SAYISI GÜN GEÇTİKÇE AZALIYOR”, 17/12/2020, <https://www.lidergazete.com/kasik-ustalarinin-sayisi-gun-gectikce-azaliyor-h123508.htm>, Son Erişim: 17/12/2021.
- ✓ Konya’nın Sesi Gazetesi, “Beypazarı’nın Tek Semer Ustası Mesleğini Yaşatmaya Çalışıyor”, <http://www.konyaninsesi.com.tr/beypazarinin-tek-semer-ustasi-meslegini-yasatmaya-calisiyor-437805h.htm>, Son Erişim: 12/03/2021.
- ✓ Konya Yenigün Gazetesi, “Kalaycılık Mesleği Can Çekişiyor”, 15 Kasım 2011, <http://www.konyayenigun.com/guncel/kalaycilik-meslegi-can-cekisiyor-h37045.html>, Son Erişim: 17/03/2021.
- ✓ Konya Yeni Meram Gazetesi, “Konya’da iki milyon parça camla ‘sema gösterisi’” <http://www.yenimeram.com.tr/konyada-iki-milyon-parca-camla-sema-gosterisi-203197.htm>. Son Erişim: 15/03/2021.
- ✓ Memleket Gazetesi, “Sillenin Son Çömlek Ustası”, <https://www.memleket.com.tr/sillenin-son-comlek-ustasi-111415h.htm>, Son Erişim: 10/03/2021.
- ✓ <http://unutulmazsanatlar.com>
- ✓ https://www.konyakultur.gov.tr/index.php?route=modules/towns&town_id=36
- ✓ <https://www.kulturportali.gov.tr/>

- ✓ <http://www.komek.org.tr/>
- ✓ <http://www.tuzlukcu.bel.tr/haber-21-en-gozde-modeller-ilmek-ilmek-ipek-hali-tezgahina-yansitiliyor.html>
- ✓ <https://www.karamandauyanis.com/kaymakam-cikrik-tas-ocaginda-felekle-tas-soktu/56034/>
- ✓ <http://www.yenimeram.com.tr/ladik-halisinin-son-ornekleri-203081.htm>

